

Bajorų kapinyno archeologinės ekspedicijos dešimtmetis

Tūkstantmetė Bajorų kaimo, esančio Kietaviškių seniūnijoje (Elektrėnų sav.), praeitis vaizdžiu istoriniu pasakojimu atsiskleidžia nuo 2006 m. dirbančioje Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto bei Kaišiadorių muziejaus archeologinėje ekspedicijoje, vadovaujamoje archeologo dr. Vykinto Vaitkevičiaus.

Minint ekspedicijos 10-metį parengta Kaišiadorių muziejaus stendinė paroda „Atrandant paslankas: senovės lietuvių kapai po vandeniu“ (sudarytojas dr. V. Vaitkevičius, maketuotoja Agnė Beinaravičiūtė, redaktorė Jūratė Lakštauskienė). Parodą finansavo Lietuvos kultūros taryba ir LR kultūros ministerija.

Išskirtiniai Bajorų ekspedicijos radiniai apima bemaž visą Lietuvos priešistorės laikotarpį, ankstyvuosius istorinius laikus; čia liudijamas senovės lietuvių laidojimo į vandenį paprotys ir išskyla pomirtinio pasaulio – *paskandų* – vaizdinys, atgyja Didžiosios Kunigaikštystės kultūra, kuri yra mūsų tautos savasties ir stiprybės šaltinis, kertinis valstybingumo akmuo. Tai archeologo išsvajota vieta, teigia dr. V. Vaitkevičius, kuri mus augina, moko ir yra nepaprastai svarbi gimtojo krašto – Lietuvos valstybės – kultūrai pažinti, tautos savimonei ugdyti.

Tyrimuose buvo pritaikyti ir išplėtoti šlapynių archeologijos metodai. Šiandien archeologijos ir gamtos mokslų duomenys, gausūs apylinkių vietovardžiai, pasakojimai bei rašytiniai krašto istorijos šaltiniai leidžia į Bajorų kapinyną žvelgti per kraštovaizdžio archeologijos prieigą. Dešimt metų trunkantys tyrimai tėra maža istorijos dalelė. Parengta apibendrinanti paroda – pirmas žingsnis išsamaus leidinio link.

Bajorų kapinynas yra Baltijos aukštumoje, Dzūkų kalvyno duburyje. Remiantis dr. Rimantės Guobytės žiniomis, Bajorų duburys, kuris vietos gyventojų kalboje vadinamas *klone*, baigiantis paskutiniam apledėjimui susidarė vienoje iš suplešėjusio ledyno vietų – tarp ledo luitų patvenktas telkšojo prielaidinimis ežeras. *Klonė* prasideda Vindziulių kaime ir šiaurės vakarų kryptimi tęsiasi daugiau kaip du kilometrus, ties Bajorų kapinynu kiek susiaurėja, bet status jos krantai kyla į 30 metrų aukštį – ledyno pakraščiuose susidariusias morenines kalvas.

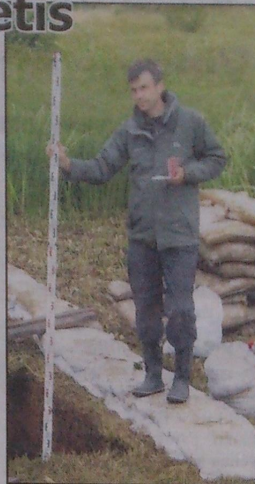
Bajorų kaimo kapinynas yra *Salaitė* (kitaip – *Maleckų Salaitė*) vadinamoje 23 x 32 m, 1,2 m aukščio kalvelėje prie Briuniaus ežero, už kelių šimtų metrų nuo Gudeklių sodybos. Koliukų metais Ona Liškauskaitė-Gudeliene (1921–2002), grįždama iš kaimynės Janinos Talačkienės, suarto kapinyno paviršiuje rado ietgalį ir parsinešė jį į namus. 1994 m. buvo pradėta rengti knyga apie Kietaviškes ir jų apylinkes, todėl ir į Bajorų kaimą užsuko ekspedicijos dalyviai. O. Gudeliene iš Kaišiadorių apylinkė Sigitą Nistelytę ir vienas iš knyggos „Kietaviškės“ sudarytojų Olijardas Lukoševičius, kurie knygos medžiagai rinko istorinius atsiminimus ir tautosaką. Pokalbio metu pateikė prasarė apie senovės laikų *durtuvą*, o paprašyta parodė ir galimą radimo vietą. Tuo metu

žvalgant ir kastuvu tikrinant įvairias vietas buvo rasta vieta, kurioje aptikta ir kitų ženklų, rodančių kapinyno požymius. Kitų metų pavasarį šią vietą žvalgė tuometinio Kaišiadorių rajono archeologinės ekspedicijos dalyviai, kuriai vadovavo archeologas dr. Algirdas Girininkas. Tais pačiais metais 1995 m. A. Girininkas ir O. Lukoševičius apie Bajorų kapinyno, kuris buvo datuojamas XII–XIII a., atradimą paskelbė žurnale „Baltų archeologija“. Tuo laiku rasti pavieniai radiniai (tarp jų ir pirmasis radinys – ietgalis) buvo perduoti Vytauto Didžiojo karo muziejui. Galima sakyti, kad būtinybė perduoti archeologinius radinius kitiems Lietuvos muziejams ir buvo viena iš paskatų, inspiravusių siekį Kaišiadoryse įkurti vietinį istorijos muziejų, kuriame būtų kaupiami savivaldybės teritorijoje rasti archeologiniai radiniai ir kitos istorinės vertybės.

1996 m. spalio 4 d. Bajorų kapinynui buvo suteikta teisinė apsauga (A56, dabar – KVR 22103). 2005 m. jis pripažintas valstybės saugoma kultūros paveldo vertybe, patikslintos kapinyno vertingosios savybės ir ribos (saugomas plotas – 0,95 ha).

Praėjus dešimtmečiui, 2006 m. rugpjūčio 3 d. prasidėjo dr. V. Vaitkevičiaus vadovaujama Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto ir Kaišiadorių muziejaus archeologinė ekspedicija, kuri tęsiasi iki šiol. Per 2006–2015 m. iširta 304,7 m² kapinyno dalis, iš jų 24 m² – pelkėje *Salaitės* papėdėje. 2006–2009 m. Bajorų kapinyno tyrimus rėmė Kultūros paveldo departamentas, nuo 2014 m. – VŠĮ Prigintinės kultūros institutas.

Seniausieji Bajorų kapinynė aptikti radiniai datuojami mezolitu, arba viduriniojo akmens amžiumi (apie VIII tūkst. pr. Kr.). Iš bronzos amžiaus kyla akmeninio gludinto kirvelio dalis ir ugnies nepalieti žmonių kaulai su mėlyno stiklo karoliukais ir kai kuriais kitais radiniais (VI a. pr. Kr.). Viduriniajam geležies amžiui (VI–VII a.) būdingų ritinio formos molinių verstukų dalys ir lipdytos keramikos grublėtu paviršiumi šukės rastos XIV–XV a. pradžios degintinių kapų sluoksnyje, kuris apima didžiąją *Salaitės* dalį. Šiam sluoksniui priklauso didžioji visų archeologinių radinių dalis: sudegintų žmonių ir gyvūnų kaulai, apžiestos keramikos šukės, darbo įrankiai ir buities reikmenys, ginklai, papuošalai, pakinktų daly. 2015 m. tyrimų duomenimis, tokių pačių radinių iš degintinių kapų yra ir antrosios, už kelių dešimčių metrų esančios salos paviršiuje. Visi Bajorų kapinyno archeologinių tyrimų metu gauti radiniai perduodami saugoti Kaišiadorių muziejui. Visi radiniai yra konservuoti, o kai kuriems iš jų reikėjo ypatingo ir kruopštaus

Ekspedicijos vadovas archeologas dr. Vykintas Vaitkevičius tyrimų metu, 2015 m. (V. Budvyčio nuotr.)

restauratorių dėmesio.

Archeologiniai tyrimai Bajoruose, pasak dr. V. Vaitkevičiaus, veda prie išvados, kad mirusiųjų

Nukelta į 16 psl.

Briuniaus ežero apylinkės ir Bajorų kapinyno kasinėjimo vieta iš paukščio skrydžio (Kietaviškių sen., Elektrėnų sav.). G. Kuliešiaus nuotr.

MALONIAI KVIEČIAME Į
ŠVENTINĮ KONCERTĄ
„Su meile Gimtinei“
LIETUVOS VALSTYBĖS
ATKŪRIMO DIENAI
paminėti 2016 m. vasario 15 d. 18 val. Vievio kultūros centre
Septynias muzikines pasteles mecosopranei ir gitarai mums dovanoja
Rita Novikaitė (mecosopranas)
Sergej Krincin – gitara
Koncerte dalyvauja kamerinis choras „Con moto“
Organizatorius – Vievio kultūros centras

LIETUVOS VALSTYBĖS ATKŪRIMO ŠVENTĖ

VASARIO 16-OJI

- 10.00 VAL. — ŠV. MIŠIOS ELEKTRĖNŲ ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS KANKINIŲ KARALIENĖS BAŽNYČIOJE. GIEDOS LIETUVOS KARIUOMENĖS VIENIAUS IĞULOS KARININKŲ RAMOVĖS VYRŲ CHORAS „AIDAS“. MENO VAD. PROF. T. ŠUMSKAS. PO ŠV. MIŠIŲ GĖLIŲ PADĖJIMAS PRIE PAMINKLO ŽUVUSIEMS PARTIZANAMS UŽ LIETUVOS LAISVĖ ELEKTRĖNŲ SAVIVALDYBĖS ŽEMĖSE**
- 12.00 VAL. — IŠKILMINGAS LIETUVOS VALSTYBĖS VĒLIAVOS PAKĖLIMAS MIESTO AIKŠTĖJE — LIETUVOS ŠAULIŲ SAJUNGOS GARBĖS SARGYBOS KUOPOS SALVĖ. — KRAŠTO APSAUGOS SAVANORIŲ PAJĖGŲ DIDŽIOSIOS KOVOS APYGARDOS KOVINIŲ GINKLŲ PRISTATYMAS**
- 13.00 VAL. — ŠVENTINIS KONCERTAS „DAINUOJU LIETUVĄ KAIP DŽIAUGSMĄ“ KULTŪROS CENTRE**

RENGINIAI, SKIRTI LIETUVOS VALSTYBĖS ATKŪRIMO DIENAI PAMINĖTI

VASARIO 1 – 16 D. — SPAUDINIŲ PARODA „VASARIO -16-OJI - TAUTOS SUSITELKIMO IR VIENYBĖS DIENA“ VIEŠOJOJE BIBLIOTEKOJE

VASARIO 11 D.

17.00 VAL. — DARŽELIO „LOPŠELIO „DRUGELIS“ CHOREOGRAFIJOS BŪRELIO IR SPORTINIŲ SOKIŲ KLUBO „REVERANSAS“ VAIKU KONCERTAS „IR VISUS MUS LIETUVĄ AUGINA“ ELEKTRĖNŲ KULTŪROS CENTRE

VASARIO 12 – 14 D. — TARPTAUTINIS VAIKŲ VANDENSVDYDIO TURNYRAS BASEINE

VASARIO 12 D.

16.30 VAL. — KULKINIO ŠAUDYMO VARŽYBOS ŠAUDYKLOJE

VASARIO 16 D.

12.15 VAL. — TRIJŲ VALANDŲ PLAUKIMAS BASEINE

VASARIO 16 D.

12.15 VAL. — LEDO RITULIO TURNYRAS, SPORTO CENTRO TAUREI LAIMĖTI LEDO RITULIŲ

Organizatoriai: Elektrėnų savivaldybė, Elektrėnų kultūros centras, Elektrėnų seniūnija, Elektrėnų msc, sporto centras, Elektrėnų katalkų parapija

Bajorų kapinyno archeologinės ekspedicijos dešimtmetis

Atkelta iš 7 psl.

palaikai – ugnies nepalieti kaulai bronzos amžiuje ir perdegę kau-liukai ankstyvaisiais viduramžiais – buvo skandinami senojo Švenčiaus ežero vandenyje. Šis ežeras, vėliau suskilęs į tris mažesnius: Švenčių, Švenčiuką ir Briaunį, plytėjo giliausioje duburio dalyje ir, priklausomai nuo vandens svyravimo, sėmė arba skalavo Bajorų kapinyno kalvą.

Lietuvių kalba išsaugojo žodį *paskandos* – pomirtinio, povandeninio pasaulio pavadinimą. Įvedus krikščionybę juo imtas vadinti pragaras. Pasakos atskleidžia galias mitologines laidojimo į vandenį priežastis. Tikėta, kad sudeginto mirusiojo vėlė persikūnija tuomet, kai jos palaikus paliečia nors vienas vandens lašas.

Kertinis Bajorų ekspedicijos akmuo, teigia ekspedicijos vadovas dr. V. Vaitkevičius, – vertybės, kurios kyla iš mokslo tiesos ir gyvenimo patirties. Per dešimt metų Bajorų ekspedicija išaugo ir sustiprėjo, virto nedideliu universitetu, kuris pievoje prie Briaunio ežero kasmet suburia akademinį jaunimą, ugdo baltų kultūros tyrinėtojų įgūdžius, puoselėja naująją lietuvių archeologiją.

2015 m. pabaigoje Kaišiadorių muziejuje (laikinose patalpose Gedimino g. 118, Kaišiadorys) įvyko minėtos parodos pristatymas. „Šiandien pristatome 10-mečio įvykį. Archeologas dr. Vykintas Vaitkevičius yra Neries ekspedicijos dalyvis, aprašęs ją 4-juose tomuose, Jono Basanavičiaus ir Kaišiadorių rajono savivaldybės kultūros premijos laureatas, – pristatymą pradėjo Kaišiadorių muziejaus direktorius O. Lukoševičius. – Bajorų ekspedicijos radinių naujumas stulbina. Štai žvangučiams, pristatomiems viename parodos stende, ištirti ir aprašyti skirtas visas bakalaurinis darbas.“

Parodos pristatymo akimirka. Iš dešinės: archeologas dr. Vykintas Vaitkevičius, Kaišiadorių rajono savivaldybės mero pavaduotojas Algimantas Janavičius ir Elektrėnų krašto kultūros tyrinėtoja etnologė Onutė Šakienė (V. Budvyčio nuotr.)

Renginio metu buvo pristatyta tyrimų pradžia bei eiga, parodytas Manto Lapeikos filmukas iš 2011 m. tyrimų „Viena diena ekspedicijoje“. Muziejaus direktorius O. Lukoševičius pademonstravo ir dalį radinių, saugomų Kaišiadorių muziejuje. Susirinkusiuosius ypač sudomino pagal Bajoruose rastas keramines šukes atkurti puodai, mėlyno stiklo karoliukai su bangele bei blindės lazda su įrežomis. Pristatyme dalyvavo Kauno televizijos „Init“ žurnalistai, kurie ši nemažą susidomėjimo sulaukusį renginį nufilmavo.

„10 metų trunkanti ekspedicija ilga kaip Kernavės, Šventosios ar Vilniaus žemutinės pilies archeo-

loginės ekspedicijos, bet istorijoje – tai tik akimirka, – Bajorų kapinyno tyrimus per parodos pristatymą apibendrino dr. V. Vaitkevičius. – Mūsų ekspedicijoje nariai kaito saulėje ir mirko vandenyje, patyrė atradimo džiaugsmą ir nusivylimą. Visiems jiems dėkoju. Bajorai – tai vieta tautos savimonei ugdyti. Ir pasižadu – bus leidiniai.“

Kaišiadorių muziejaus stendinė paroda „Atrandant paskandas: senovės lietuvių kapai po vandeniu“, skirtą Bajorų kapinyno archeologinių tyrimų dešimtmečiui, artimiausiu metu (2016 m. vasario 16 d.) numatoma eksponuoti Kaišiadorių kultūros centre, po to Kaišiadorių A. Brazausko gimnazijoje, vėliau Kietaviškėse, Kernavėje, Biržuose ir kitose šalies vietose.

*Vytautas Budvytis
Kaišiadorių muziejus*